

Vera in razum*

Lahko bi rekli, da je vprašanje povezave med vero in razumom najpomembnejše vprašanje apologetike, saj zaobjema vsa ostala. Če vera in razum nista partnerja, če sta vera in razum ločena ali nezdružljiva, kot na primer mačke in ptiči, potem je apologetika nemo-goča. Apologetika namreč poskuša povezati razum z vero; vero poskuša braniti z orožjem razuma.

Definicije

Posebne pomena je razjasniti naši definiciji *vere* in *razuma*, saj sta ta dva pojma pogosto uporabljena nejasno ali dvoumno. Definiranje odstrani nejasnost. Razlikovanje med dvema možnima pomenoma, ter to, da se omejimo na enega v danem trenutku, pa odstrani dvoumnost.

Vera

Razlikovati moramo med *dejem* vere in *predmetom* vere, med verovanjem in tem, kar verujemo.

1. Predmet vere pomeni vse tisto, kar verujemo. Za kristjana to pomeni vse tisto, kar nam je Bog razodel v Svetem pismu; katoličani temu dodajo vsa verovanja in učenje Cerkve. Ta vera (predmet, ne dej) je izražen v nauku vere. Ta nauk vere ni izraz deja verovanja, pač pa je izraz vsebine tega, kar verujemo. Dej verovanja izražajo liturgična in nraavstvena dejanja. Vendar pa nauki vere niso zadnji, pač pa le bližnji predmeti vere. Nauk vere je mnogoter, medtem ko je zadnji predmet vere en sam. Zadnji predmet vere niso besede, pač pa Božja Beseda (v ednini) – seveda, Bog sam. Nauk vere je zemljevid ali zgradba vere; Bog pa je resnično obstoječi

predmet vere. (Bog je tudi avtor vere – tako tisti, ki razodeva resnični nauk vere, kot tudi tisti, ki navdihuje srce, da se svobodno odloči verovati vanj).

Enako napačno se je ustaviti pri nauku vere in ne dopustiti, da bi vaša vera dosegla živega Boga, kot tudi zanemarjati nauk vere kot nepotreben ali celo škodljiv za živo vero. Brez živega odnosa z živim Bogom je nauk vere nesmiseln, saj je njegov smisel prav v tem, da kaže onkraj samega sebe na Boga. ("Prst je dober za kazanje na luno, toda gorje tistemu, ki prst zamenja za luno," pravi modrost zena). Toda brez nauka vere ne moremo niti vedeti, kaj verujemo, niti ne moremo drugim povedati, kaj verujemo o Bogu.

2. Dej verovanja je več kot zgolj dej verjetja. Verjamemo mnogo stvari – na primer to, da bodo Bullsi premagali Celticse, da predsednik ne goljufa, da je Norveška lepa dežela –, toda za ta verjetja nismo pripravljeni umreti, niti jih ne živimo v vsakem trenutku. Religiozno verovanje pa je nekaj, za kar bi umrli, in kar živimo vsak trenutek. Je veliko več in veliko močnejše kot zgolj verjetje, četudi je verjetje en njen del ali vidik.

Razlikujemo lahko med vsaj štirimi vidiki ali dimenzijami religioznega verovanja. Če jih hierarhično razvrstimo od manj do bolj pomembnega in bistvenega, in od manj do bolj notranjega – glede na to, ali prihajajo iz bolj središčnih delov človeškega jaza –, so to (a) čustvena vera, (b) razumska vera, (c) vera iz volje, (d) vera srca.

a) Čustvena vera je občutek varnosti ali zaupanja v osebo. To vključuje upanje (kar je mnogo več kot zgolj želja) in mir (kar je mnogo več kot zgolj hladnokrvnost).

b) Razumska vera je verjetje. Ta je močnejša kot čustvena vera v tem, da je bolj stalna in nespremenljiva, kot sidro. Moj um lahko verjame tudi, ko so moji občutki zmedeni. V nasprotju z zgolj mnenjem je to verjetje trdno. Stara definicija razumske vere je "dej razuma, ki ga spodbudi volja, prek katerega verjamemo vse, kar nam je Bog razodel prek avtoritete tistih, ki jih je Bog uporabil za razodetje". To je tisti vidik vere, ki je izoblikovan v nauku vere in povzet v veroizpovedi.

c) Vera iz volje je dej volje, je predanost poslušnosti volji Boga. Ta vera je vernost ali zvestoba. Kaže se v delovanju, v dobrih delih. Tako kot je v čustveni veri upanje globlje od želje, in v razumski veri verjetje globlje od mnenja, je tudi ljubezen globlja od občutka v veri iz volje. Saj je izvor vere iz volje – volja – sposobnost ali zmožnost duše, ki je bližje predizvršilnemu temelju ali centru, ki ga imenujemo 'srce' (d).

Razum je navigator duše, volja pa je njen kapitan. Razum je gospod Spock, volja pa je kapitan Kirk, občutki pa so dr. McCoy. Duša je prava vesoljska ladja 'Enterprise'. Volja lahko ukaže razumu, da misli, toda razum ne more ukazovati volji, naj si želi, lahko jo le informira, tako kot navigator informira kapitana. Še vedno pa vas volja ne more prisiliti, da bi verjeli. Ne more prisiliti razuma, da bi verjel, kar se razumu zdi napačno, ali da ne bi verjel, kar se mu zdi resnično. Vera pa se zgodi takrat, ko se odločite, da boste pošten in svoj um postavite v službo resnice. (Glej: Tomaž Akvinski: Summa Theologiae, I, 82, 3-4 O razmerju med razumom in voljo.)

d) Vera se začne v nejasnem in skrivnostnem centru našega bitja, ki ga Sveto pismo imenuje 'srce'. *Srce* v Svetem pismu (in pri cerkvenih očetih, še posebej pri Avguštinu) ne pomeni občutka ali sentimentalnosti ali čustva, pač pa absolutno središče duše, tako kot je fizično srce središče telesa. Srce je tam,

kjer Bog, Sveti Duh, deluje v nas. Tega ni mogoče določiti kot nek notranji *predmet*, kot so to čustva, razum ali volja, ker je to čisto sestvo, jaz, subjekt, tisto, čigar so čustva, um in volja.

"Z vso skrbjo varuj svoje srce," pravi modri Salomon, "kajti iz njega izvira življenje" (Prig 4,23). S srcem izberemo našo 'temeljno izbiro', da ali ne Bogu, in s tem določimo svojo večno identiteto in usodo.

Spor med vero in deli, ki je zanetil protestantsko reformacijo, je v večji meri posledica dvoumnosti besede *vera*. Če uporabljamo besedo 'vera' tako, kot jo uporablja katoliška teologija – glej staro definicijo vere iz Baltimorskega katekizma v odstavku (b) zgoraj – in kot jo je podal Pavel v Prvem pismu Korinčanom 13 –, to pomeni, če jo razumemo kot razumsko vero, potem sama vera ne zadostuje za odrešenje, saj "tudi demoni verujejo, a trepetajo" (Jak 2,19). Veri je potrebno dodati upanje in še posebej ljubezen (1 Kor 13,13). Toda če 'vero' uporabljamo, kot jo je uporabljal Luter in kot jo je uporabljal Pavel v Pismu Rimljanom in Galacjanom, to pomeni kot vero srca, potem je to odrešilna vera. Takšna vera zadostuje za odrešenje, saj so njen sad dobra dela ljubezni, tako kot tudi dobro drevo nujno obrodi dober sad. Glede tega se protestanti in katoličani strinjajo. Pred dobrim desetletjem je papež to govoril nemškemu luteranskemu škofu, nad čemer so bili presenečeni in vzradoščeni. Dve cerkvi sta izdali javno skupno izjavo o opravičenju, izjavo o soglasju. Protestanti in katoličani nimajo v bistvu različnih religij, različnih poti odrešenja. Obstajajo sicer resnične in pomembne razlike, toda ta najbolj osrednja zadeva ni ena izmed teh.

Razum

Tudi tukaj moramo ločiti med subjektivnim, osebnim *dejem* razuma od *predmeta* razuma.

1. Predmet razuma je vse, kar razum lahko spozna. To vključuje tri vrste stvari, kar se sklada s 'trema zmožnostima uma' v klasični aristotelski logiki. To pomeni vso resnico, ki jo je mogoče (a) *razumeti* z razumom (to pomeni, s samim človeškim razumom, brez vere v božje razodetje), (b) *spoznati* s človeškim razumom, da je resnica in (c) logično *dokazati*, ne da bi kakšno premiso vzeli iz vere v božje razodetje. (Glej tabelo 1.)

a) Na primer, zgolj z uporabo človeškega razuma lahko razumemo, iz česa je zgrajena zvezda. To ni del božjega razodetja. Prav tako razumemo, zakaj je vesolje tako dobro urejeno: človeški razum nam pove, da mora za to urejenostjo stati nadčloveški razum. Ta, drugi primer, je tudi del božjega razodetja, medtem ko prvi ni. Tretji primer: zgolj z razumom ne moremo razumeti, kakšen je Božji načrt za rešitev človeštva. Do tega pridemo le prek božjega razodetja.

b) Z drugo 'zmožnostjo uma' lahko spoznamo, da obstaja planet Pluton¹, in to ni del božjega razodetja. Prav tako lahko s človeškim razumom prek zgodovinske raziskave spoznamo zgodovinski obstoj Jezusa. Toda ta resnica je tudi del božjega razodetja, medtem ko prva ni. Ne moremo pa zgolj z razumom spoznati, da nas Bog tako ljubi, da je za nas umrl. To lahko spoznamo zgolj po veri v božje razodetje.

c) Končno lahko zgolj s človeškim razumom dokažemo Pitagorov izrek v geometriji, in to ni del razodetja. Prav tako lahko zgolj

z razumom, prek dobrih filozofskih argumentov (glej 10. poglavje v knjigi) dokažemo, da duša ne umre tako, kot umre telo. Toda to je tudi del razodetja. Ne moremo pa dokazati, da je Bog Trojica; to lahko verjamemo zgolj zato, ker nam je to razodel Bog.

2. Dej razuma kot ločen od predmeta razuma, pomeni vse subjektivne osebne dejavnosti uma, prek katerih mi (a) razumemo, (b) spoznavamo ali (c) dokazujemo katero od resnic. Antično pojmovanje razuma je vključevalo vse tri od teh 'zmožnosti uma'. Klasično so bile poimenovane (a) 'preprosto razumevanje', (b) razsodnost in (c) sklepanje. Pomen razuma se je zožil v modernem času, začenši z Ockhamovim nominalizmom v štirinajstem stoletju in Descartesovim racionalizmom v sedemnajstem, s čimer je razum začel pomeniti zgolj 'tretjo zmožnost uma', sklepanje, preračunavanje, preizkušanje. Tukaj uporabljamo starejše, širše pojmovanje razuma.

Razum je v odnosu z resnico; je način spoznanja resnice: razumevanje, spoznavanje ali dokazovanje resnice. Tudi vera je v odnosu z resnico; je način spoznanja resnice. Nikdar ni obstajalo človeško bitje brez vsaj nekaj vere. Vsi vemo, da večino tega, kar vemo, dobimo preko vere; to pomeni, preko verjetja v nekaj zunaj nas – starše, učitelje, prijatelje, pisatelje, družbo –, ti nam povedo. Tako zunaj religije kot tudi znotraj nje sta vera *in* razum poti do resnice.

Tabela 1:

	Razumevanje	Spoznavanje	Dokazovanje
Zgolj z razumom in ni del razodetja	Iz česa je zgrajena zvezda	Da Pluton obstaja	Pitagorov izrek
Z razumom in vero v božje razodetje	Zakaj je vesolje tako dobro urejeno	Zgodovinski obstoj Jezusa	Da duša ne umre
Brez razuma, zgolj z vero v božje razodetje	Božji načrt za naše rešenje	Kako nas Bog ljubi	Da je Bog Trojica

Odnos med predmetom vere in razuma

Zdaj, ko smo definirali naša dva strokovna izraza, smo pripravljeni, da si zastavimo vprašanje o odnosu med njima. S tem, ko to sprašujemo, ne mislimo "Kakšen je *psihološki* odnos med *dejem* vere in *dejem* razuma?", pač pa "Kakšno je *logično* razmerje med *predmetom* vere in *predmetom* razuma?". V kakšnem odnosu sta ti dve vrsti resnic – tiste, ki jih poznamo s samim človeškim razumom, in tiste, ki jih spoznamo prek vere v božje razodetje.

Vedno obstaja pet možnih odgovorov glede odnosa med dvema vrstama ali skupinama stvari:

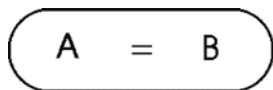
1. Vsi A-ji so B-ji, toda niso vsi B-ji tudi A-ji.

2. Vsi B-ji so A-ji, toda niso vsi A-ji tudi B-ji.

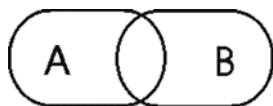
3. Vsi A-ji so B-ji in vsi B-ji so A-ji.

4. Noben A ni B in noben B ni A.

5. Nekateri, toda ne vsi A-ji so B-ji in nekateri, toda ne vsi B-ji so A-ji.

Če to sedaj prenesemo na vprašanje odnosa med vero in razumom, dobimo pet možnosti:

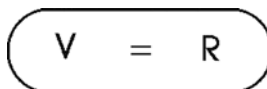
1. Vse, kar je mogoče spoznati z vero, je mogoče spoznati tudi z razumom, toda vsega, kar je mogoče spoznati z razumom, ni mogoče spoznati z vero. Vera je podrazred razuma.

2. Vse, kar je mogoče spoznati z razumom, je mogoče spoznati tudi z vero, toda vsega, kar je mogoče spoznati z vero, ni mogoče spoznati z razumom. Razum je podrazred vere.

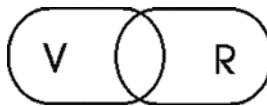
3. Vse, kar je mogoče spoznati z vero, je prav tako mogoče spoznati z razumom, in vse, kar je mogoče spoznati z razumom, je mogoče spoznati tudi z vero. Vera in razum sta zamenljiva.

4. Nič, kar je mogoče spoznati z vero, ni mogoče spoznati z razumom, in nič, kar je mogoče spoznati z razumom, ni mogoče spoznati z vero. Vera in razum se medsebojno izključujeta.

5. Del, vendar ne vse, kar je mogoče spoznati z vero, je prav tako mogoče spoznati z razumom, in del, vendar ne vse, kar je mogoče spoznati z razumom, je prav tako mogoče spoznati z vero. Vera in razum se deloma prekrivata.

Spomnite se, da *razum* pri tem lahko pomeni eno, dve ali vse tri predmete od treh 'zmožnosti uma': tisto, kar je mogoče razumeti, spoznati ali dokazati z razumom.

Oglejmo si sedaj vsako izmed teh petih možnosti.

1. Racionalizem

Racionalizem trdi, da je vse, kar vemo prek vere, mogoče razumeti, spoznati ali dokazati tudi z razumom, obratno pa ne. Vera je podrazred ali pododdelek razuma.

To so zagovarjali le redki krščanski misleci. Zdi se, da je bil Anzelm eden od teh, saj je celo nauk o Sveti Trojici in učlovečenju želel dokazati s strogimi razumskimi filozofskimi argumenti, ki jih je imenoval 'nujni razlogi'.

Hegel je bil precej drugačen tip racionalista. On je radikalno reinterpreteriral vsebino razodetja, tako da se je skladala z njegovo filozofijo (npr. zanikal je stvarjenje iz nič in Kristusovo edinstveno božanskost). To je krščanski racionalizem le, če raztegnemo pojem *krščanski* prek vsakršnih uporabnih zgodovinskih definicij. Hegel je verjel, da je zgodovinska krščanska vera, kot so jo tradicionalno razlagali, primitivna, samo simbolično ali mitično resnična predhodnica njegove filozofije. Danes je Heglov tip racionalizma dokaj popularen, Anzelmov pa je (kolikor nama je znano) povsem zamrl.

2. Fideizem

Fideizem zagovarja, da edina vednost, ali vsaj edina gotova vednost, ki jo lahko imamo, izhaja iz vere. Medtem ko racionalizem zavrača obstoj resnic vere, ki jih ne bi mogli dokazati z razumom, pa fideizem zavrača obstoj določenih resnic, dosegljivih z razumom brez vere.

V vednosti stvari, kot je obstoj Plutona ali Pitagorovega izreka, ni vključene nič religiozne vere. Zato mora fideizem meniti bodisi, da so vse takšne resnice zunaj religije negotove ali, če so gotove, spadajo pod neke vrste nereligiozno vero.

Prva možnost se zdi preprosto nesmiselna. Ne moremo biti gotovi, da bo jutri sonce vzhlo, toda gotovi smo o tem, da je $2 + 2 = 4$. Neko gotovost imamo. Potemtakem mora

to pomeniti, da vse gotovosti izhajajo iz ne-kakšne nereligiozne vere. Glavni kandidat za to 'nereligiozno vero' je vera v razum sam.

Pascal, na primer, je trdil, da je zaupati v razum prvenstveno dej vere in ni racionalno dokazljivo. Saj če bi zaupanje v razum dokazovali z razumom, bi s tem zagrešili logično napako krožnega sklepanja, saj bi že sprejeli tisto, kar naj bi šele dokazali. Nadalje Pascal trdi, da če izvor našega razuma ni inteligen ten in zaupanja vreden Bog, pač pa slepo naključje ali nek zli duh, ki mu ne moremo zaupati, potem tudi naš razum ne more biti vreden zaupanja. Kdo bi zaupal računalniku, ki bi bil naključno programiran ali pa bi ga programiral goljuf? Toda, kako lahko vemo, da obstaja dober in zaupanja vreden Bog, ki si je zamisli in ustvaril človeški razum? Če želimo takšnega Boga dokazati z razumom, že spet pristanemo v krožnem argumentiranju. Boga poskušamo potrditi z razumom in razum z Bogom. Edini izhod iz tega, pravi Pascal, je začetni neracionalni skok vere.

Menimo, da je ta argument močan, ne vodi pa nujno v praktični fideizem: ne zanika možnosti dokazovanja vseh naukov vere. Trdi le, da končno *teoretično* upravičenje razuma ne more izhajati iz razuma samega. Pascal sam je v svojih *Mislih* ponudil mnogo razumskih argumentov za svojo vero.

3. Enakost vere in razuma

Tretja možnost, ki zagovarja med tem, kar je mogoče spoznati z vero, in tem, kar je mogoče spoznati z razumom, je sicer logično mogoča, vendar pa ne pozna nikogar, ki bi kdaj to zagovarjal.

4. Dualizem

Dualizem je danes precej popularno stališče, saj se kaže v 'ločitvi cerkve od države', religije od filozofije, svetega od sekularnega, kar je značilno za moderno dobo. Dualizem preprosto loči vero in razum, ter ju umesti

v dva različna dela. Običajno to naredi z (a) redukcijo razuma na znanstveno, matematično in empirično mišljenje, in z (b) redukcijo vere na osebno, subjektivno stališče. S tem se razum in vera skladata z javnim in privatnim področjem.

Dualizem se zdi razumno zagovarjati, če verjameš v neko ezoterično vzhodno religijo, ki temelji na zasebni mistični izkušnji; toda nerazumno, če si kristjan, jud ali musliman (vsi tisti, ki jih imenujemo 'ljudstva Knjige'), nekdo, ki veruje v javno religijo, ki nam je dana po razodetju.

Prav tako se zdi strahopetno izogibati se neverujočim tam, kjer nas izzivajo v boj na skupnem področju (razum), in se namesto tega umakniti v zasebno sfero (vera, kot jo na popolnoma subjektiven način razumejo tukaj – v temelju napačno razumljena 'vera', če jo sodimo z zgodovinskimi krščanskimi merili).

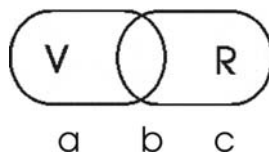
5. Delno prekrivanje

Večina ljudi bi se strinjala z nama, da je peta možnost najbolj razumna in pravilna. V njej razlikujemo tri skupine resnic:

- a. resnice vere, ki niso resnice razuma,
- b. resnice, skupne veri in razumu,
- c. resnice razuma, ki niso resnice vere.

Resnice, ki so samo stvar vere, so tiste, ki jih je razodel Bog, ni pa jih mogoče razumeti, spoznati ali dokazati z razumom (npr. Sveto Trojico ali dejstvo, da je Kristusova smrt odkupitev za naše grehe). Resnice, skupne veri in razumu so tiste, ki so razodete od Boga, obenem pa jih je mogoče odkriti, razumeti in dokazati tudi z razumom (npr. da obstaja en Bog, ali objektivni moralni zakon, ali življenje po smrti). Resnice razuma, ki niso tudi resnice vere, pa so tiste, ki niso stvar Božjega razodetja, do njih pa lahko pride človeški razum (npr. naravoslovne znanosti). Če je to pravilno stališče, potem iz tega izhaja, da se pred krščanske apologete postavljata dve nalogi: dokazati vse

trditve v skupini *b* in odgovoriti na vse ugovore trditvam v skupini *a*.

Resnic iz skupine *a* (npr. Sveta Trojica) ne moremo dokazati, lahko pa odgovorimo na vse ugovore proti. Na primer, ko unitarci ugovarjajo Trojici, ker naj bi 'Boga razdelila na tri'. V tem primeru lahko pokažemo, da gre za napačno razumevanje; Trojica namreč ne pomeni, da so trije bogovi, pač pa en Bog v treh Osebah. Tudi logiki lahko trdijo, da gre za protislovje, če nečemu rečemo hkrati eden in trije. Odgovorimo lahko, da je Bog ena narava, ne tri, in tri osebe, ne ena. To pa ni nič bolj protislovno, kot smo protislovni mi sami: saj imamo dve naravi (duhovno in čutno, umsko in snovno, dušo in telo), toda le eno osebo.

Med krščanski misleci ni soglasja o tem, koliko resnic vere je mogoče dokazati z razumom, toda večina se strinja, da jih je nekaj mogoče (zato je apologetika sploh mogoča), toda ne vseh (zato pa je apologetika omejena).

Nauk o izvirnem grehu uči, da je človeška narava, in s tem človeški razum, ranjen, toda še vedno veljaven in uporaben – podobno kot pohabljen telo. V nasprotju s kamnom lahko hodi, se premika, čeprav ne zelo dobro. Potrebno je razlikovati med razumom *de facto* ('v realnosti' ali 'dejansko') in razumom *de jure* ('prek zakona' ali 'pravice'), ali razumom v njegovem vsakdanji uporabi in razumom v njem samem, ali razumom, ki ni pravilno uporabljen, in razumom, ki je pravilno uporabljen. Pravilno uporabljen razum je mogočen, toda ni vse-mogočen. Razum vas lahko prepriča, da se odpravite do obale, potem pa je potreben skok vere v morje živega Boga. Fideizem trdi, da vas razum ne more pripe-

ljati niti do obale; racionalizem pa trdi, da vas razum sam lahko postavi v morje.

Zakaj si vera in razum nikdar ne moreta nasprotovati?

Obstajata dve osnovni vprašanji glede odnosa med vero in razumom:

1. Koliko nauka vere lahko dokaže razum?
2. Ali lahko pride kdaj do nasprotovanja med vero in razumom?

Videli smo že, da obstajajo različni odgovori na prvo vprašanje – vse, nekaj, nič – in da se, kot najboljši možni odgovor, kaže *nekaj*. Kaj pa drugo vprašanje?

Le neresnično lahko nasprotuje resnici

Meniva, da je Tomaž Akvinski v svoji *Summa Contra Gentiles* I, 7 podal najboljši odgovor na to vprašanje:

“Čeprav prej omenjena resnica krščanske vere presega dojemljivost človeškega razuma, spoznanja, ki so vsajena razumu, tej resnici ne morejo nasprotovati. Znano je, da so spoznanja, ki so naravno vsajena v razum, najresničnejša: tako resnična, da niti pomisliti ni mogoče, da so neresnična. [Če le razumemo pomen tega v tako samorazvidnih trditvah, kot so “Celota je večja od dela” ali “Kar ima barvo, mora imeti tudi velikost”, si ne moremo misliti, da bi bilo napačno.] Prav tako ni prav verjeti, da ni resnično, kar je po veri sprejeto, ker je tako zelo očitno potrjeno od Boga. [Ni naša vera tista, ki bi potrjevala našo gotovost, pač pa njen predmet, Bog.] Ker je torej samo neresnično nasprotno resničnemu, je ob natančnem primerjanju njunih definicij jasno, da prej omenjena resnica ne more nasprotovati načelom, ki jih spoznava razum po naravni poti.”²

Torej je bodisi krščanstvo napačno ali razum napačen, ali – če sta oba pravilna – med njima ne more obstajati resnično nasprotovanje, saj resnica ne more nasprotovati resnici.

Tomaž Akvinski je o veri in razumu govoril objektivno in ne subjektivno. Objektivni skupek resnic razodetih od Boga, da verujemo vanje, in objektivni skupek resnic dokazljivih z razumom, ustrezno uporabljenih, ne vsebuje nobenih nasprotij. Toda subjektivno se mi, padli ljudje, z lahkoto motimo. Lahko napačno razumemo vero in lahko napačno uporabljamo naš razum. *Mnenja* seveda lahko nasprotujejo veri, toda razum sam ne more.

V obeh je učitelj Bog

Tomaž Akvinski je podal še drug, prav tako pomemben razlog za enak zaključek:

“Na enak način vsebuje znanje, ki ga učitelj vceplja v duha učenca, učiteljevo vednost, razen če uči, kar je izmišljeno, kar pa je greh reči za Boga. Vednost o naravno razumljivih načelih [razumsko samorazvidnih trditvah] nam je vsadil Bog, ker je on sam ustvaril našo naravo. Torej ta načela vsebujejo že božjo modrost. Kar koli pa jim nasprotuje, nasprotuje božji modrosti. Ne more namreč izvirati od Boga. Kar torej izhaja iz božjega razodetja in je po veri sprejeto, naravnemu spoznanju ne more nasprotovati.”³

Mnogi bi Tomažu sledili do sem, ustavili pa bi se pri naslednji točki. Vendar pa naslednja točka nujno sledi iz predhodne:

“Iz česar lahko jasno sklepamo, da nobeni dokazi, ki nastopajo proti pričevanju vere, ne izhajajo naravnost iz prvotnih počel, ki so vcepljena v [razumno človeško] naravo in sama po sebi razumljiva. Zato ti razlogi tudi nimajo moči dokazovanja, ampak so ali verjetni ali pa izmišljeni [zmotni], zato jih je tudi mogoče ovreči.”⁴

Z drugimi besedami, vsak mogoč argument proti kateremu koli krščanskemu nauku vsebuje nekje napako razuma in mu je zato s samim razumom mogoče tudi odgovoriti.

Če temu ne bi bilo tako, če bi se Tomaž pri tem zmotil, potem bi en sam dokaz iz-

med argumentov, ki jih neverujoči uporabljajo proti krščanskemu nauku, resnično in pravilno dokazal, da je krščanski nauk napačen, torej, da krščanstvo ni resnično. Tomažev optimistični pogled na zvezo med vero in razumom nujno sledi iz enostavne premise, da je krščanstvo resnično. Zato je 'krščanski iracionalizem' v protislovju sam s sabo.

Ob tem je potrebno opozoriti, da midva (in Tomaž Akvinski) ne trdiva, da je mogoče vse krščanske nauke dokazati z razumom, pač pa le, da je mogoče vsak argument proti njim ovreči. Prav tako ne trdiva, da jih lahko ovrže kdorkoli. Razum je *de jure* čist, toda razumneži *de facto* niso.

Zaupanje Tomaža Akvinskega je potrjeno z izkušnjami in zgodovino. Že skoraj dve tisočletji pravoverni kristjani spoznavajo njeno resničnost. Danes tisoči razmišljujočih spreobrnjenecv ponavljajo enak tristopenjski proces odkritja, o katerem je v drugem stoletju po Kristusu v svoji avtobiografski *Prvi apologiji* pisal že Justin Mučenec:

1. Človek išče resnico s samim razumom in mu spodleti.
2. Resnico mu ponudi vera in jo sprejme.
3. In ko jo sprejme, uvidi, da zadovolji njegov razum.

(Glej: É. Gilson, *Duh srednjeveške filozofije*, 2. poglavje).⁶

O tem vzorcu obstaja celo zgodnejše pričevanje. Prvi krščanski apologet, sv. Pavel, je to izrazil v Prvem pismu Korinčanom 1,20-25:

“Kje je modrec, kje je pismouk, kje je razpravljač sveta? Mar ni Bog modrosti tega sveta obrnil v norost? Ker pač svet prek modrosti ni spoznal Boga v njegovi modrosti, je Bog po norosti oznanila sklenil rešiti tiste, ki verujejo. Judje namreč zahtevajo znamenja, Grki iščejo modrosti, mi pa oznanjamo križanega Mesija, ki je Judom v spotiko, poganom norost. Tistim pa, ki so poklicani, Judom in Grkom, je Mesija, Božja moč

in Božja modrost. Kajti Božja norost je modrejša od ljudi in Božja slabotnost močnejša od ljudi.”⁷

Če je razodeti božanski evangelij, 'Božja norost', modrejši od najboljše človeške filozofske modrosti, potem je človeška modrost bolj neumna kot evangelij. Na tri načine je mogoče biti neumen: (a) napačno razumeti ali ne dojeti in ne doumeti; (b) biti v nevednosti, biti nesposoben vedeti ali spoznati, in (c) biti nelogičen in nezmožen dokazati, zagrešiti zmoto. Vsaj ena od teh zmot ali napak, ki ustrezajo trem 'zmožnostim uma', mora biti vsebovana v vsakem argumentu proti resnici, in potemtakem tudi proti resnici krščanske vere. In ker so te tri zmote zmote razuma, jih pravilni razum lahko tudi ovrže.

Meč razuma sam po sebi ne more biti poražen in lahko zareže skozi vse ugovore proti veri. Toda kateri koli človeški razumnik, tako kot kateri koli sabljač, ga lahko slabo uporablja, torej iracionalno. Naš padec po izvirnem grehu je sicer ošibil naše roke, ki držijo meč, toda meč sam po sebi ostaja oster.

Ugovori

Ugovor 1: *Toda božja pota, božji um in narava so neskončno nad našimi; kako lahko pričakujemo, da bi jih lahko razumeli?*

Odgovor: Toda mi *lahko* razumemo, kar nam je on razodel. Sicer bi bil on slab učitelj. Dober učitelj učinkovito komunicira s svojimi učenci tako, da visoke resnice, ki jih pozna, prevaja na raven sposobnosti razumevanja, ki jo imajo učenci. Seveda ne moremo popolnoma razumeti božanske resnice. Boga *poznamo* prek razodetja, *doumemo* pa ga ne. Dotikamo se ga, toda ne moremo ga zaobjeti ali definirati z našim razumom.

Ugovor 2: *Ali ni to poniževalno za zmožnosti človeškega razuma?*

Odgovor: Razum je ustvaril in načrtoval Bog. Je del naše bogopodobnosti. Je Božje

Christoph Steidl Porenta: Kelih *Drevo življenja*. Fotografija: Andrej Blatnik.

delo, ne naše. (Ali smo iznašli človeško dušo?) Umetnika ne častimo s tem, da ponižujemo njegovo delo.

Potrebno je razlikovati razum *de jure* od razuma *de facto* in se zavedati vseh omejitev slednjega. Primerno mesto samoponiževanja je, kar se tiče naše uporabe božjih darov (vključno z razumom) in ne kar se tiče darov samih. Če vam je mama spletla čudovit pulover in vas je nekdo videl, da ga nosite, in rekel "Ta pulover je čudovit!", potem zagotovo ne boste poniževalno odgovorili "Ne, v resnici sploh ni zelo lep."

Ugovor 3: *Toda vi o človeškem razumu de facto, uporabnem v praksi, trdite kar precej. Ali ni domišljavo misliti, da lahko človeški razum toliko spozna o Bogu?*

Odgovor: Bolj domišljavo je reči, da vemo toliko o omejitvah razuma, da lahko te omejitve žrtvujemo v korist razuma. Če tako malo vemo, kako lahko vemo, da tako malo vemo? Bolj domišljavo je uporabiti razum, da bi razum omejili, kot pa zgolj uporabiti razum. To je tudi v protislovju samo s seboj, saj "da bi narisali mejo mišljenju, moraš misliti obe strani te meje" (Wittgenstein).

Ugovor 4: *Kaj pa vsi intelektualno briljantni neverniki, protiprimeri Justinu Mučencu? Če je krščanstvo tako razumno, zakaj so ga potem zavrgli Celzij, Plotin, Hobbes, Machiavelli, Voltaire, Rousseau, Goethe, Melville, Jefferson, Shaw, Russell, Franklin, Sartre, Camus, Nietzsche, Marx, Freud in Skinner?*

Odgovor A: Krščanstvo je razumno, toda ni očitno. Je bolj kot $E = MC^2$ in ne kot $2 + 2 = 4$.

Odgovor B: Če je krščanstvo tako nerazumno, zakaj ga je potem toliko velikih umov sprejemalo? Zgoraj omenjeno zbirko neverujočih je z lahkoto preseči s Pavlom, Janezom, Avguštinom, Tomažem Akvinskim, Anzelmom, Bonaventuro, Scotom, Lutrom, Calvinom, Descartesom, Pascalom, Leibnizem, Berkeleyem, Galilejem, Kopernikom, Keplerjem, Newtonom, Newmanom, Lincolnom, Pasteurjem, Kierkegaardom, Shakespearom, Dantejem, Chestertonom, Lewisom, Solzhenitsynom, Tolstojem, Dostojevskim, Tolkienom, da Vincijem, Michelangelom, T. S. Eliotom, Dickensom, Miltonom, Spenserjem, in Bachom, da niti ne omenjamo nekega Jezusa iz Nazareta.

Odgovor C: Briljantni umi pogosto zavrnejo krščanstvo zato, ker ne *želijo*, da bi bilo resnično, ker morda ni več moderno, ali ker krščanstvo zahteva pokorščino, kesanje in ponižnost.

Ugovor 5: *Toda ali ni krščanski razum pravzaprav racionalizacija? Tomaž Akvinski do obstoja Boga v svojih petih poteh v resnici ni prišel prek sredstev razuma, pač pa se je to naučil od svoje mame. Kasneje, ko je odrasel, pa je iskal razloge, da bi potrdil vero, ki jo je pred tem sprejel brez logičnih razlogov. To pa ni razmišljanje pač pa racionaliziranje.*

Odgovor A: Četudi bi bilo to vse, kar je naredil Tomaž, še vedno ne bi ovrglo njegovih dokazov. Iracionalni subjektivni namen še ne pomeni nujno iracionalen objektivni argument. Zamislimo si, da bi Einstein odkril $E = MC^2$, ker bi bil nacist, ki bi želel narediti atomsko bombo, da bi premagal zaveznike in osvojil svet za Hitlerja. Takšen slab namen ne bi pomenil, da *E ni* enako MC^2 . Ugovor zagreši logično napako, saj zamenja psihološki izvor ideje z njeno logično veljavnostjo.

Odgovor B: Iskanje dobrih razlogov za svojo vero je lahko povsem pošteno, če ste obenem odprti za razloge proti. In Tomaž Akvinski je bil. Proti mnogim naukom, ki jih je branil v svoji *Sumi*, je pošteno navedel protiargumente ter nanje objektivno odgovoril.

Odgovor C: Čeprav se je Tomaž o Bogu najprej poučil prek vere, pa to ne velja za Aristotela. On o Svetem pismu ni vedel nič, mnogo pa je vedel o Bogu. Zgodovina nam dokazuje, da človeški razum lahko brez pomoči vere in razodetja pride do spoznanja obstoja Boga in nekaterih njegovih lastnosti – na primer, da je Bog eden, večen, popoln, razumen in nepovzročni vzrok. In Aristotel je prišel prav do tega. Njegovo razmišljanje ni bilo zgolj racionaliziranje, saj ni imel vere, ki bi jo racionaliziral (razen vere v razum sam).

Razodetje nas popelje na lahko pot na vrh gore resnice v helikopterju, ki nam ga da Bog. Razum pa se počasi in težko prebija navzgor in ne doseže takšnih višin. Nobena pot ne zavrača druge poti. S helikopterjem lahko dosežejo vrh milijoni, medtem ko le malo Aristotelov lahko naredi več kot le nekaj korakov peš po poti navzgor.

Ugovor 6: *Ali razum ne odstrani zaslug vere? Ničesar hvalevrednega ni namreč v verovanju v nekaj, kar lahko vidiš, bodisi s svojimi očmi ali umom; toda hvalevredno je zaupati prijatelju. Če dokažeš, kar verjameš, to odstrani tvoje zasluge in hvalevrednost tega, da verjameš; torej to ni nič koristnega.*

Odgovor A: Ker se predvideva, da rastemo in si razjasnujemo stvari zaradi samih sebe, je razumevanje in potrjevanje naše vere hvalevredno. Naši starši ne želijo, da ostanemo otroci, ki jih ne razumejo, pač pa jim lahko zgolj zaupajo. (Prav tako ne želijo, da bi jim nehali zaupati.) Kar je hvalevredno, je pokoravati se božji volji v vseh stvareh, vključno v njegovi volji v tem, da odrastemo.

Odgovor B: Razum ni bolj popolna krepost kot vera, je pa bolj popolno vodenje.

Vera je sekundarno védenje, prek avtorite. V nebesih ne bo potrebe po veri. Sami bomo gledali in razumeli. Kolikor lahko to dosežemo na zemlji, je napredovanje, nebesa pa so merilo resničnega napredovanja.

Veri dodati razum je napredovanje, zavrniti razum pred vero pa ni. Če zahtevam dokaz, preden ti zaupam, to pomeni, da ti malo zaupam. Toda želeli si racionalno razumeti tistega, ki mu zaupam, ne pomeni majhnega zaupanja.

Odgovor C: Končno, tudi ko poznamo resnico z razumom, še vedno potrebujemo vero, da bi odstranili iracionalne dvome. Razum in vera nista tekmeča, pač pa zaveznika proti iracionalnim dvomom, strastem, predsodkom, propagandi, strahu, norosti, domišljiji in zmotam.

Pripis

Obstaja še mnogo večja težava, kot je ta, s katero se je soočilo to poglavje. To poglavje je pokazalo, da med vero in razumom, med krščanskim razodetjem in resnično filozofijo ali resnično znanostjo ne more biti pravega nasprotovanja. Poglavje je govorilo o nalogi biti tako v polnosti kristjan kot tudi biti v polnosti filozof ali znanstvenik. To je enostavna naloga. Težje in bolj dragoceno je biti krščanski filozof ali krščanski znanstvenik.

Veličina velikanov, kot sta bila sv. Avguštin ali sv. Tomaž Akvinski, ni bila le v tem, da sta rešila probleme in razrešila navidezna nasprotja med vero in razumom, krščanstvom in filozofijo, pač pa sta ju poročila, združila, prežela svojo filozofijo z lučjo vere. Nista bila, kot Descartes, samo filozofa in

zraven slučajno še kristjana, ali kristjana in zraven slučajno še filozofa. Bila sta krščanska filozofa.

Kako priti do tega? Eno poglavje v knjigi za to ne zadošča. Preberite jih in boste videli. O tem, kakšna je dobra zakonska zveza, se boste več naučili, če boste v njej živeli, kot pa če boste o tem prebrali vse knjige na svetu. Enako velja tudi za zvezo med vero in razumom. Prek čarobnosti knjig se moji stri še vedno pogovarjajo z nami. Povabljeni smo, da 'pridemo in pogledamo'. Najboljši način, da bi postali dobri študentje in nato dobri učitelji krščanske apologetike, je, da se gremo poučit k mojstrom, da sedemo k njihovim nogam. Celo palčki, kot smo mi, lahko, če se za to prav potrudijo, postanejo daljnovidni kot orli.

Prevod: Jernej Pisk

* Iz: Peter Kreeft in Ronald K. Tacelli, *Handbook of Christian Apologetics*, InterVarsity Press, 1994, 29-44.

1. Knjiga je bila napisana leta 1994. Danes bi avtorja najbrž izbrala kakšen drug primer (op. prev.).
2. Tomaž Akvinski, SCG I. 1, c.7. Slovenski prevod je vzet iz: Tomaž Akvinski, *Izbrani filozofski spisi*, slo. prev. Pavel Česařek et. al., Ljubljana, Družina, 1999, 140. Besedilo v oglatih oklepajih je avtorjevo (op. prev.).
3. Prav tam.
4. Prav tam, 141.
5. Slovenski prevod Justinove Prve apologije je mogoče najti v: *Logos v obrambo resnice: izbrani spisi zgodnjih krščanskih apologetov*, slo. prev. F. Ks. Lukman/G. Kocijančič, Celje, Mohorjeva družba, 1998 (op. prev.).
6. Slov. prev., 27 (op. prev.).
7. Sveto pismo, SSP, 1 Kor 1,20-25 (op. prev.).